

זה אורח, לא יותר." הפחד. הפחד ליווה אותו מילדות והתגלה בהתמודדות הראשונה עם עולם שאהבתו והערצתו אינם נתונים ויש לכובשם. כדי ללמוד את עדוא אני מזמן את עצמי לבית הוריו. אנחנו נועדים במקדש-מעט, באולפן המחול של דבורה, מרתף בית-מגוריהם, שהפך לבית דבורה ועמ' נואל' – ספריה ומכון-מחקר, שבו מכונסים ספריהם ומסמכיהם של מי"ב ושל יהושע ברטונוב. הורי עדוא הורישו את האתר הזה לעיריית חולון. ספריית מי"ב פרושה על הכותל הדרומי, ספריית ברטונוב – על הכותל הצפוני; ובתווך – אפלולית, צינה וריח עובש. לחשוב על כך שכאן ניסה עדוא ללמד את איל, בן-דודו הזוטר, לפתות נערה. דבורה: הוא קיבל מכה איומה כשנכנס לצבא. עד אז, כל מה שעשה בחיים שלו זכה להצלחה, אבל בלהקת הנח"ל, עם טופול ואורי זוהר ואריק איינשטיין ויהורם גאון הוא הרגיש, פתאום, שהם מאפילים עליו. את טופול הוא העריץ: טופול ליד עדוא זה כמו מוט-פלדה ליד חרסונה. הוא קיבל שוק של מפח-נפש ותיכף חלה באנגינה קשה. עמנואל: זה לא היה כישלון אובייקטיבי. הוא שיחק. הוא ביים ... דבורה: הוא היה דוגמא קלאסית של חוסר-ידע להיות תלמיד. איזה ניגוד לעומת אבא שלי. ברטונוב שיחק ביסמי ימות בשש' שעדוא כתב וביים בתיאטרון

שרף אותו ושזף אותי. מינון הקרינה שספג גדול היה לאין ערוך. מהוריו ומהורי-הוריו ירש כישרונות מגוונים, בכמות שרק כלי חסיך-דפנות עשוי להכיל. כלי-קיבול אשר כזה הוא לא היה. דפנותיו, פגומות מחמת ליקוי בתהליך הייצור, התפקעו. וכגודל כישרונותיו, כך גודלה של המשכנתא המשך-פחתית הצמודה. אוי המשפחה! אוי הדינאסטיה! איל ברטונוב, בן-דודו של עדוא, מעיד על עצמו: "אצלנו המשפחה זה ערך שאתה לא יכול לנער מעצמך. כל חיי הרגשתי שמצפים ממני לעלות על הבימה ולהצליח. אני הרגשתי שזה שאני לא הופך לכוכב לא מעיק עלי כל-כך כמו שמעיקות עלי הציפיות. כל הזמן יש לי תחושה של לחץ אדיר. בגלל זה אני עוזב כעת את התיאטרון, כי בגיל שלושים אמרתי לעצמי: אולי אתה שחקן רק בגלל שמצפים ממך להיות. המזל שלי הוא שמצד אימי אני נכד של מסגר. לעדוא לא היה מזל כזה: הוא הוקף משני העברים."

היצירה והאימה

חיי של עדוא מתחלקים לארבעה פרקים: מילדותו ועד לצבא – הבטחה קורנת. הצבא, להקת-הנח"ל – התמודדות כואבת. חמש שנות לימודים בפאריס – שריפה באוקטאן גבוה. שיבה ארצה, מעט בימוי, מעט תרגום, המון אהבות – התדרדרות הולכת ומואצת. מה יצר בחייו הקצרים? שני רומנים רעים, כמה שירים

במקום מודעה במיסגרת שחורה – מכתב זה לכם, להודיע על מותו של בננו היחיד, אהובנו היחיד, עדוא, נולד ב-1 בפברואר 1938 בתל-אביב ונפטר אור ליום ה-30 בנובמבר 1972. הוא מת בגלל מנהיגותו של ברכיטוראטים ועל-פי הכרעת-עצמו. מכתב הפרידה שהשאיר אחריו נשא על המעטפה את הכתובת: "להורים", פתח בקריאה: "אמא! אבא!" ולשוך משפטו הראשון: "זוהי שעה של ניצחון, לא של תוגה."

(מכתב ששיגרו דבורה ועמנואל בן-גוריון למאה מידיהם, לאחר מות עדוא)

אני מודה: רק בנימוק דחוק יכול אני לתרץ כתיבה אודות אדם שהתאבד לפני אחת-עשרה שנים. קוראיו של כתב-עת המתאמץ לחפון את הזמן, מה בצע להם בנתיחה-שלא-אחרי-המוות? הסיכוי שלי נעוץ בסברה שפרשת עדוא בן-גוריון, חייו ומותו, תתפרש כמשל, כלקח וכאזהרה. המשל סב על היחסים שבין האמנות לחול, הלקח הוא קוצר ידה של רפואת-הנפש והאזהרה מכוונת כלפי שימוש זלנני-זלזלני בתרופות. יש, כמובן, עילה אקטואלית להיתלות בה. זה עתה

תל-אביב / רק אורח, לא יותר
ירון לונדון

עדוא ימות בחמש

עדוא בן-גוריון ייצג דור של ישראלים שפרקו מעצמם את עולה של כל התחייבות לחברה וביקשו למצוא את אושרם בתוך עצמם; עד שהיה רודף את האושר – שלח יד בנפשו וגופו אכול הסמים. זה קרה לפני אחת-עשרה שנים; סיפור חייו ופרשת מותו תוארו כעת בגילוי-לב מדהים, באוטוביוגרפיה שפרסם אביו. אם תרצו – רומן זעיר, אם תרצו – משל על היחסים שבין האמנות לחולי. עדוא בן-גוריון היה נכדו של הסופר מיכה יוסף ברדיצ'בסקי ושל השחקן יהושע ברטונוב; אוי לדינסטיה! הוא הניח שני רומנים רעים, כמה שירים כמעט-טובים, כמה תירגומים מבריקים, מלאכת בימוי אחת, המון אהבות וכמה סרטי-הקלטה ועליהם שיחות עם הפסיכיאטר שלו. ירון לונדון, שהורשה להאזין להם – זיהה בהם משהו מסיוטיו שלו

העונות; זה היה תפקידו האחרון לפני מותו והוא ידע להאזין לנכד שלו ולציית לו. עדוא – לא. עדוא היה אמן ללא חוק, ללא אסכולה, וזה בלתי-אפשרי אצל אדם בוגר. היה לו כוח דמיון כביר – כשהתחיל לביים גילה העזה וחדשנות כמו גדולי הבימאים, כמו מאייר-הולד או אייזנשטיין; כשהייתי עורכת חזרות על הופעות הוא היה מעיר לי, ואני זוכרת את הערותיו לכל החיים. אחר-כך ההעזה שלו חלפה. השתלט עליו הפחד. עמנואל: מעולם לא דרשנו ממנו ללכת בדרכי-אבות. גם אני בן יחיד, צאצא לזוג הורים יוצאי דופן, ומגיל תשע-עשרה שיקעתי את עצמי בטיפוח מורשת אבי. לא היה לי קושי עם זה, מעולם לא הרגשתי מקופח בצילו של אבי. אילו כובד המשא של מורשת הוריו היה בעייתו של עדוא, היינו חשים בזה. לא. אני שולל את זה בתכלית. זה היה משהו בתוך-תוכו, איזו חולשה. דבורה: אני חושבת שמה שקרה זה שהגרעין היה פגום מלידה או ניזק במשהו. ההודים אומרים שהגרעין נשאר, מעטפת האישיות מתפתחת, אבל הגרעין נשאר ... אחרי שיחרורו מהצבא נסע עדוא לפאריס, ללמוד

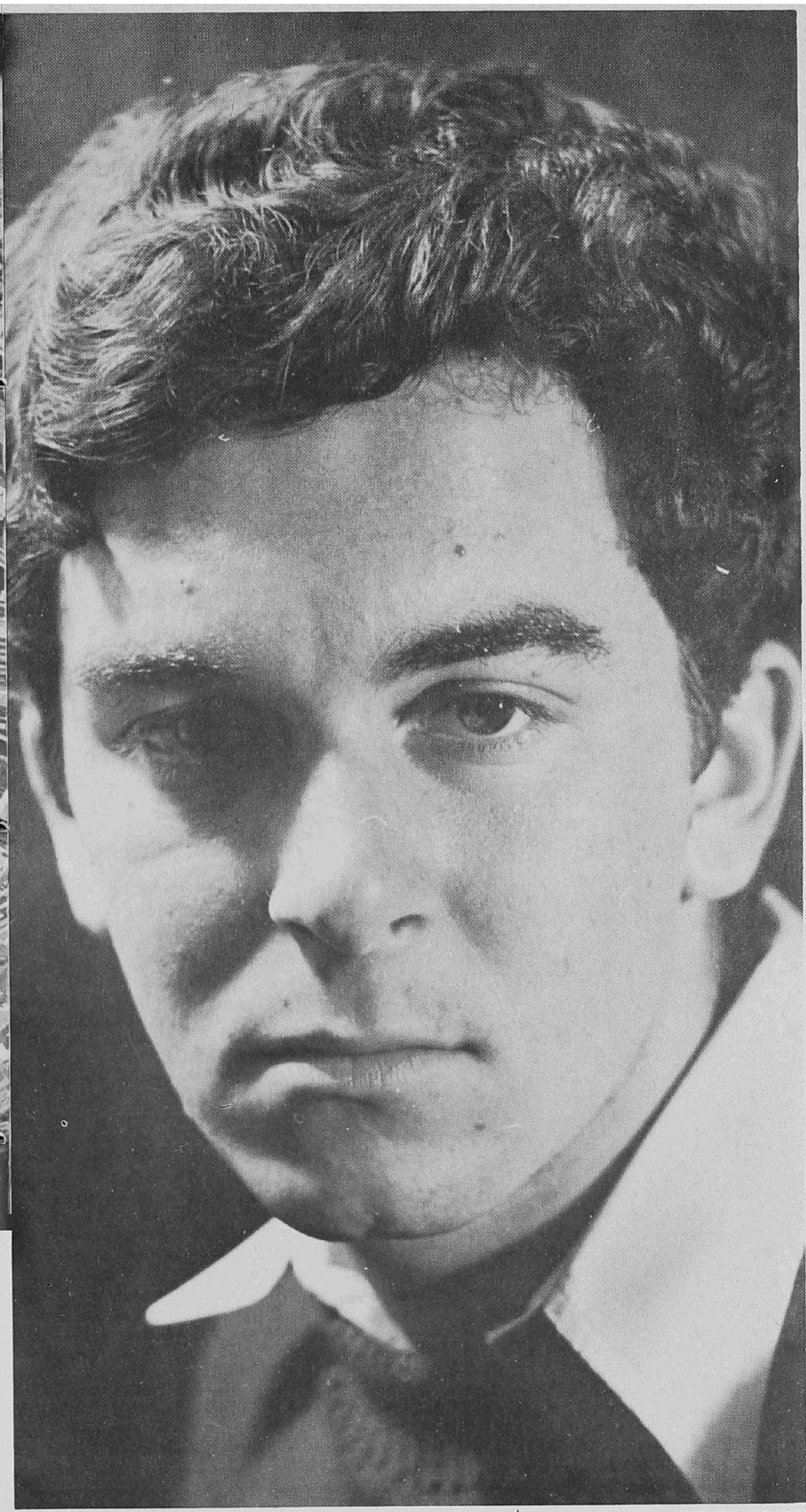
כמעט-טובים, כמה תרגומים מבריקים ומלאכת בימוי אחת או שתיים. ומה עוד? מופע תמידי מאולתר של אחד מגדולי הליצנים העצובים. ומה עוד? מערכות יחסים שהלהיטו אהובות ונסכו השראה על רופאים שהוקסמו מחינו ונישבו בחידת אישיותו. הוא החל לכתוב ולשחק בילדותו. בחגיגת הבר-מצווה שלו קרא, ביחד עם סבו, דיאלוג דראמטי שכתב סבו האחר. בדיאלוג שכתב מיכה יוסף ברדיצ'בסקי מנסה אפיקורוס מדור ההשכלה לבלבל את דעתו של נער יהודי ההולך בדרכי-אבות ומעלה חרס בידו. אבל בשני תחומי פעילותו היוצרת העדיף, כבר אז, דמויות מפיסטופליות ועלילות דמים. בן עשר היה כשהעלה מחזה-יחיד שכתב: דמותו של קושר-קשר הזומם רצח ברעל; בגיל שבע-עשרה הריק עדוא לעברית את שירו של אדגר אלן פו, 'העורב', אשר בו חוברים אימה ומסתורין. תרגומו, אני מעז לומר, אינו נופל, אולי אף עולה, על תרגומו המהולל של ז'בוטינסקי: באישון ליל שכול ואבל, ואני, נלאה מהבל, בגווילי הוכמה נסתרת התכוננתי מהרהר – על דלתי פתאום נשמעת, עמומה ולא-נודעת, נקישת יד זר נכנעת, זר שאל ביתי חותר. אז לחשתי: "זה אורח אשר אל ביתי חותר,

ראתה אור האוטוביוגרפיה של עמנואל, אבי עדוא*. בשניים מפרקי ספרו עוסק האב בדמות הבן ובנסיבות מותו. ככל שזכרוני מגיע טרם נחשפו כך, באותיות עבריות, ענותו וספקותיו של אב אשר בנו טרף את נפשו בכפו: "נאבק אני בנפשי להבין ולדעת מה התרחש בליבו של עדוא. יש וליבי יאמר לי כי הכרעתו – בהכרה קיצונית-ערטילאית של ביטול ישות – היתה הקרבה עצמית. שמהת הפרידה, שעליה ידבר בפתח מכתבו האחרון, היא ההתגברות הסופית, ההכרחית, על חולשת הגוף. וקבלת הדין – שומה על הוריו. ברם שאלה הכרחית שלא אוכל להשיבה... כלום לא היה איוב אשם במות ילדיו." אבל ביני לביני אני מודה שלא רק 'אירוע' ספרותי זה מניע אותי. גורלו של עדוא נגע לליבי משום שדרכינו הצטלבו ומשום שבמכאוביו אני מזהה משהו מסיוטי הפרטיים. גם אנוכי, כתבן דל ממעש. גדלנו באותו אקלים. שנינו צאצאי אמנים שהם אינדיווידואליסטים מעצם טיבעם, אך מיתנו את פירצי ייחודיותם בגלל תביעות הארץ הזאת והעת ההיא. אותו סוג של קרינה

* בין שלשום למחרתיים – דפים אישיים; הוצאת 'רשפים'.

עדוא עם סבו, יהושע ברטונוב: בצל הדינסטיה

בטח שידענו שהיה בו משהו מעורער, אבל היה בו המון חן, גם במוזרויות שלו

פנטומימה בבית-הספר הידוע של לקוק. השנה היא 1958. פאריס מהממת את חושיו, הוא לומד צרפתית במהירות ומגיע לשליטה כה מוחלטת בשפה עד שיכולתו עומדת לו לשמש מתורגמן תלת-לשוני באר-נסק"ו: אנגלית-עברית-צרפתית. אין לנו עדות בדוקה על מידת הצלחתו בלימודיו אך כנראה שלמרות התנודות במצב-רוחו, למרות ההוללויות שנישטף בהן, למרות שליכו החל הולך מן הבימה אל הכתיבה - למרות כל זאת הוא מצליח להגיע כמעט עד קו הגמר. אך כבר בשנת לימודיו השניה הוא פוגש בסם שהיה, מכאן ואילך, בעל-כריתו הבוגדני: הניאמיד.

הוריו הפקידו בידי הקלטת שיחה שקיים עדוא עם הפסיכיאטר ד"ר עשהאל ועם שניים מעוזריו. עשהאל היה אחד הרופאים הרכים שטיפלו בו. השיחה התקיימה כשנה לפני מותו, בעת אחד מניסיונותיו האחרונים להיגמל מן התרופה. הבקאות שצבר עדוא בחוכמת הרפואה הביכה את רופאיו. שיחתו רצופה מונחים רפואיים סבוכים שאת רובם אסנן.

עדוא: אחרי הצבא, עם הדיכאון העמוק והמעמסה הכבדה, נסעתי לפאריס וכיום שנסעתי החלטתי לגמור עם הכדורים שלקחתי; זה החזיק מעמד שנה וחצי עד שבסוף התפוצצתי ולא יכולתי יותר והייתי בדיכאון חזק מאוד. בהתחלה הלכתי לרופא כללי שניסה עלי כל מיני ברביטוראטים במינון הולך וגדל. כלום לא עזר, ואז הועברתי לנוירופסיכיאטר, מהכי גדולים בצרפת.

סיפרתי לו על הדיכאון שלי, על העצבנות, על חוסר השינה. סיפרתי לו שעוד בארץ ניסו עלי לרגקטיל ותרופות אנטי-פסיכוטיות אחרות וזה רק החריף את מצבי. הוא החליט לשים אותי על ניאמיד, ופתאום, במליגרם ניאמיד ליום היה שינוי דראמתי לטובה. מכיוון שהתאוששתי החלטתי שזהו זה והסדרתי היטב עם הניאמיד ועם ברביטוראטים ללילה. אמפטמינים הייתי לוקח רק בזמן עבודה אינטלקטואלית...

עדוא חזר ארצה ושובו הידהד כחוגי הבוהמה ובא לידי ביטוי בטורי הרכילות שבעיתוני אותם ימים. הוא מביים בלהקת-פיקוד-המרכז, מתרגם כמה מחזות ושובה את ליבותיהן של כמה מיפהפיות תל-אביב. מפח-נפש נורא נחל כאשר כתב וביים את המחזה 'סמי ימות בשש' בתיאטרון העונות של יוסי בנאי, אבנר חיזקיהו וניסים אלוני.

יוסי בנאי: אני זוכר אותו עוד מן התקופה שהייתי ב'הבימה'. הוא העריץ את סבו בצורה בלתי רגילה ובמחזה הזה רצה לתת לו הזדמנות אחרונה. זה היה מייד אחרי שהעלינו את 'הנסיכה האמריקנית', שהביאה הרבה כבוד, אבל היתה כישלון מיסחרי פנומנלי. אז בא עדוא עם 'סמי'. הוא האמין במחזה והדביק אותנו בהתלהבות שלו. הו, כן, הוא ידע לדבר! בטח שידענו שהיה בו משהו מעורער, אבל היה בו המון חן, גם במוזרויות שלו. איזה מין היפוכונדר הוא היה! ידע את השם ושם המשפחה של כל תרופה עלי אדמות.

חיים גמזו, המבקר שהטיל אז את חיתיתו על עולם התיאטרון, כתב על 'סמי ימות בשש' משפט אחד שנחרט לנצח בגנוי התיאטרון הישראלי: "לדידי יכול היה למות בחמש". עדוא נקרע לגזרים. יום אחד ביקר בביתי בירושלים עם בת-ליווייתו באותם ימים, ספרית-הצמרת ויולט דלל. הוא ביקש תרופה נגד כאב-ראש, משהו. נתתי לו פלגין והוא בלע ארבע גלולות. אחר-כך שפך עשרים גלולות סוכריות לכוס הקפה שהגשתי לו. זה היה מאוד משעשע. חזותו אז עשויה היתה לזכות אותו בתפקיד של אריסטוקראט קולנועי. רזה וחיוורין, תנועותיו נוולות מתוך צומת שרירי-בטנו כמו רקדן ג'ז שהזניח את תירגוליו או כמו מריונטה שחוטיה נתונים בידי מפעיל טירון. את הבעת פניו איני זוכר אלא כמסכה סרקאסטית, אבל זו, עכשיו אני יודע, היתה רק מחצית פני האיגוס שלו; את המחצית האחרת, מחצית פניו של הבופון, לא ראיתי מעולם.

חתולים מתים בלב

אדית קמחי, יפהפיה, דוגמנית בעבר וציירת בהווה, קשורה היתה לעדוא בשנות חייו האחרונות: הוא היה מטלפן אלי ואומר: אני בא אליך לבכות. היה בא, פורץ בבכי מר ואני הייתי בוכה איתו. אדית, הוא אמר לי, את יודעת איך זה כששש-מאות חתולים מתים וושבים לך בלב. היה בוכה עשר דקות ואז מבקש כוס-תה ומוציא אותי לשוטטות מטורפת בחוצות תל-אביב.

**ההורים,
עימנואל בן
גרון ודבורה
ברטנוב:
הוא היה ילד
מקסים**

דבורה: מעולם לא שמעתי בכי מיואש ונורא כמו הבכי של עדוא.

ויולט דלל: הראש המטורף שלו יכול היה להקסים כל אדם סקרן. אבל אפשר היה לשאת את המתיחות שהוא יצר מסביבו רק למשך זמן מסוים; צריך המון כוח נפשי להתמודד עם זה. הוא היה ילד מקסים, נורא מוכשר, חסר-אונים; לא היתה לו יכולת לבטא את הכישרון העצום שלו. ידעתי שימות. כל החיים שלו היו מהלך איטי לקראת המוות. זה אפילו לא מעצב, כי לחיות הרי לא היה יכול. המשפחה שלו היא משפחה של אנשים שעסוקים בחשיבות העצמית שלהם, עסוקים בעצמם, ביצירה שלהם. במשפחה כזאת מי שיש לו כוח להחזיק מעמד, חי. מי שחלש – מת.

אך עד מותו של עדוא עוד נכוננו לו עלילות. הוא כותב רומן: 'המתוקה והמופלאה' שבו מתוארים חייו של סטונדט ישראלי הולל בפאריס. באחריתו של הסיפור קוטל את עצמו יורם, גיבור העלילה, בכדורי שינה, בבית-מלון מפואר. את מילותיו האחרונות הוא מקליט: "ריבוא אלפי אורות המנצנצים מאלפי בתים קטנים... קטנים כמו קוביות... ובכל קוביה עשרות אנשים... אוכלים... או משחקים קלפים... או מהרהרים... או בודקים את השיעורים של פרנסוא הקטן... או מחליים פים את החיתולים לז'קלין החמודה... – הסליל המשיך להסתובב אבל רק שתיקה נשמעה ממנו ואז לפתע בקעו ממנו צעקות – אמא'לה, אני מפחד... אני מפחד לחיות בקוביות האלה... להיות אחד מהם... אני מפחד... מאמא... מאמא... מאמא... מאמא...!!!"

הרומן הזה, עוד אחד מהאיתותים הברורים בדבר מותו הקרב, היה המפתח לאותו פרק בחייו שבתחילתו התגשמו ובאחריתו התנפצו מיטב חלומות התפארת שלו.

... אני זוכר שנפלתי על המדרגות ומאז שום דבר. למחרת התעוררתי בביתי. אחר-כך התברר לי ששוטרים ראו אותי רובץ על הרצפה, חשבו שיכור, הריחו לי בפה ולא זיהו אלוהים. הם החליטו: אהה, מורפיניסט! הביאו אותי למשטרה ולמזלי מצאו בכיסים שלי המון כסף ודרכון. הביאו אותי לבית-החולים ושם קיבלתי התקף אגרסיבי, היכיתי רופאים ואחיות עד שקשרו אותי בכותונת-כפיה ונתנו לי זריקה עם כמות עצומה של מפרובמאט. אחרי שלושה-ארבע שעות אמרתי פתאום מיספר טלפון. זה היה הטלפון של אישתי שידעה שאני הולך לקבל זריקה נגד כאב-ראש... כשהקיץ עדוא מאחת מהתקפות האפילפסיה שפקדו אותו בתדירות הולכת וגוברת, שמע את שיחתה של אשתו עם רופא שהזעיקה. הם דנו אם יש לכלוא אותו בבית-מרפא לחולי-רוח. עדוא נימלט ארצה. הנישואים הסתיימו בהתדיינות משפטית מכוערת.

למצוא מנוחה נכונה

הפסיכיאטר: איפה הישגת תרופות בכמות כל-כך גדולה?

עדוא: תתפלא לשמוע שניאמיד אפשר להשיג בארץ בלי רצפט. אפשר להשיג אפילו תרופות המכילות קוקאין.

הפסיכיאטר: איך המחלה והתרופות השפיעו על הפעילות האינטלקטואלית שלך?

עדוא: בלי ניאמיד אני מרגיש היטב את האטת הפעילות האינטלקטואלית. האמפיטמינים לא היו מרוממים אותי. אפשר להגיד שאם האיי-קיו היה משהו מוצק אז האמפיטמינים היו עושים עליו 'בראסו'. בדי-קו גלייהמוח שעשיתי במשך השנים היו מופרעות לגמרי, אבל אם להאמין להיסטוריה אז גם יוליוס קיסר היה אפילפטי והוא עבר את הרוביקון בלי אי-איי-ג'י על הראש ולא שם דאם על רישום גלייהמוח שלו. אני עומד לכתוב משהו, אני מקווה, אבל אחד הדברים שעצרו אותי תמיד מלכתוב, ולא חשוב מה או כמה סימני-דפוס, זו ההרגשה שבשעה שאני כותב כאילו אני שופך את עצמי עד שזה מגיע כמעט לכאבים פיסיים באיזור הלב; כך שאני פחדתי אפילו לכתוב מכתב.

הפסיכיאטר: תנסה להסביר את התחושות שלך במצבים דיכאוניים.

עדוא: חרדה, אי-שינה, מועקה, עצב תהומי, חוסר כוח לעשות כל מיני דברים שכלפי חוץ זה מתפרש כעצלות. חוסר התעניינות בסביבה, לא עיתונות, לא קולנוע, הייתי ישן עם הבגדים. זה רק על קצה המזלג. העיקר היה המועקה הזאת שפשוט כופפה אותי. בתקופות שצריך ניאמיד היה עדוא טורף מזון ללא מעצור ועולה במישקלו למימדים מבהילים. אחר-כך היה מתאשפז, ממתן את צריכת התרופות ומקבל תבנית אנוש. בשנותיו האחרונות, לבד מפרקי זמן שהתגורר אצל אהובותיו שמספרן לא התמעט כלל עם החרפת מחלתו, חי עדוא בבית-הוריו.

(המשך בעמ' 44)

תקופות השיתוק והחרדה. נכדם של ברדיצ'בסקי ובר-טונוב היה לבעלה החמישי של הסבתא הזוהרת. השכור עון 'טיים' דיווח על האירוע בטור האח"מים.

אדית קמחי: דוריאן, בשביל עדוא, היתה גם לדה, גם פאם-פאטאל, גם אמא וגם סבתא. אסור לשכוח שהיתה גם עשירה מאוד ועדוא לא היה יכול לסבול את מגבלות העוני.

דבורה: היא היתה יפה מאוד וכמעט בת-גילי. לא ידעתי איך ומה, אבל ראיתי שהיא מאוד מאוד מאוהבת בו. לא העזנו לשאול מה מצא בה. זה שייך לטבע שלנו, הדיסקרטיות.

עדוא (מתוך שיחתו עם ד"ר עשהאל): הרופא הפא-ריסאי שלי העלה לי את מינון הניאמיד ל-300 מ"ג ליום ואני עזרתי לו ולקחתי כמות כפולה. בפברואר '65, בפאריס, היה לי התקף אפילפטי כתוצאה מהצלבה בין הניאמיד לאמפטמין וכאב-ראש נורא. באמצע הלילה הלכתי לרופא שהזריק לי פטידין שההצלבה בינו לבין ניאמיד גורמת לדוסטוייבסקאות ריצפתיות...

(כאן, בעקבות המינוח האקרוטי, נשמע על סרט ההקלטה צחוקם המהדהד של אנשי הצוות המטפל)

עדווא ימות בחמש

(המשך מעמ' 25)

בעשרים ותשעה בנובמבר 1972 בחמש אחר-הצהריים הסתגר עדווא בחדרו והודיע להוריו על כוונתו לישון שינה ארוכה. למחרת ב-12 בצהריים החליטה אימו להעירו.

כותב האב: "שמעתי כיצד דבורה מזיזה את דלת חדרו של עדווא וקוראת, עדיין לתומה, אל תוך הלל החדר: עדווא מספיק לישון! בוא, קום! והדבר הבא ששמעתי – לא זעקה אלא קביעת הלא-ידידות שהיה למציאות: עמנואל! עדווא לא חי עוד. הוא כולו קר. הוא שכב בבגדיו, על הספר שלו... לבוש כמו לפני יציאה לבלות... ככה השכיב בנו את עצמו למנוחה – לאותה המנוחה שכל ימי חלדו ביקש לשווא, ורק עתה יכול לחשב מראש שיזכה בה. כולו מוכן ומזומן לקראת ביקורו החרישי של המוות, קיבל את פניו בשקט ובחגיגות – להפקיד את עצמו בידיו, לחסות ומגן."

חודשיים לאחר מותו, ביום הולדתו, התכנסו שישה מרופאיו לשיחה אודות הפציינט החידתי שלהם, אשר במשך שנים ארוכות של מגע עימו נעשה לידידם. השיחה הוקלטה וסרט ההקלטה נמצא בידי. לא אציין את שמות הרופאים, שהם מן הנודעים ביותר, איש איש בתחומו.

אומר הרופא הכללי, איש שבמשך כל חייו עירב פעילות חברתית ופוליטית במקצועו הראשי: עדווא הוא תיסמונת של הדור הזה. דורם של אנשים שפרקו מעצמם את עולה של ההתחייבות לחברה וביקשו למצוא אושר בתוך עצמם. רדיפת האושר תוך כדי הסרת כל מיגבלה, ההדוניזם הזה שאינו יודע שובעה, הוא הרה אסון, כי האדם יכול להגיע להשלמה עם עצמו רק כחלק מהמסכת החברתית.

הפסיכיאטר: היתה בו קומבינציה של הפיוט הצרפתי, הג'נטלמניות האנגלית והכנות והיצירתיות של צבר. התפתחותו האמוציונאלית לא הדביקה את התפתחותו השכלית... תמיד חיפש דמויות גיבורים, גיבורים חיים או גיבורים יצירי-דמיון, כדי לחסות בהם.

היתה בו קומבינציה של הפיוט הצרפתי, הג'נטלמניות האנגלית והכנות היצירתית של צבר. התפתחותו האמוציונלית לא הדביקה את זו השכלית

הנוירולוג: הוא היה כמו תיזמורת שנגניה וירטואוזים זים אבל מנצחה פגום. הפגם הזה הוא תוצאה של חבלה מוחית כלשהי.

הדרמטולוג-סכסולוג, ידידו הקרוב ביותר: אנחנו נתנו לו חסות-יתר. מחוץ לחממה הוא איבד את דרכו. הפסיכיאטר: הוא היה שרוי במשבר מתמיד של אמן. כישלונו כאמן היה חוסר היכולת שלו לדחות את האוטופיה, להסיט את עצמו מציר ההנאה המיידית. אין יצירה אמנותית ללא יכולת לעמוד באכזבות ולהמשיך, לכתוב טיוטות ולהשליך. הוא לא יכול היה להתמודד עם התיסכול הזה. זה גרם לדיכאון האכזיסטנציאלי שלו, שדווקא בתחום היצירה היקר לו מכל, דווקא כאן חל המשבר.

הנוירולוג: אנחנו לא יכולנו לעשות דבר למענו. החזקנו אותו כמה שיכולנו. המעשה האחרון שעשה היה הביצוע הסופי של אותו מנצח חלש שהניף את מקל הניצוח על התיזמורת המבריקה שלו. זהו זה: הטבע הרג אותו. הטבע הורג אותנו.

מצאתי עוד תשובה אחת, מצאתי אותה בספר שנפל לידי זה עתה: 'הדינמיקה של היצירה' מאת הפסיכיאטר הבריטי אנטוני סטור. כך הוא כותב: "אם כל הערך העצמי של האדם קשור ביצירת-אמנות מסויימת, הוא מסתכן סיכון רב בהצגתה לקהל, ועלול, על כן, לדחות שוב ושוב את הצגתה בהסתייעו בתירוצים מתירוצים שונים. נפוצה יותר התופעה שאמן אינו יכול להתקדם כלל בעבודתו, למרות שהסיבה למעצור בדרך-כלל אינה מודעת לו. מצער מאוד לראות את היסורים שסובלים אנשים אלה, ואת האופן הכפייתי שבו הם מאלצים את עצמם להמשיך במשימה זו שאין בה עבורם, ככל הנראה, אלא כאב בלבד." ●